

De Eraut

van de

Gereformeerde Kerken in Nederland.

Het auteursrecht van den inhoud van dit blad wordt verzekerd overeenkomstig de wet van 28 Juni 1881 (Staatsblad No. 124.)

Dit blad wordt geregeld des Vrijdags aan de geabonneerden verzonden.
Bijdragen van medewerkers, ingezonden stukken en alles wat verder den inhoud van dit blad betreft, te adresseren aan de REDACTIE, Abonnementen en Advertentieën aan de ADMINISTRATIE Bureau: Warmoesstraat 96, te Amsterdam.
Inzendingen, die later dan Donderdag 's namiddags te 12 uren worden ontvangen, kunnen voor het nummer van die week niet meer in aanmerking komen.

Zondag 26 November 1911. N°. 1769.

Abonnementen: franco aan huis, per drie maanden f 1.20, voor België per jaar f 5.30 bij vooruitbetaling, voor het verdere Buitenland en Ned.-Indië per jaar f 6 bij vooruitbetaling. Afzonderlijke nummers f .10. Abonnementen worden aangegaan door het Bureau te Amsterdam, Boekhandelaars, Postdirecteuren enz. Advertentie: van 1 tot 6 regels f 1.20, voor elke regel meer f .20. Aanvragen en vernieuwing van liddegaven f .12 per regel.

Van de Veleinding.

XXXV.

De HEERE nu had tot Abram gezegd: Ga gij uit uw land, en uit uw vaders huis, naar het land, dat ik u wijzen zal. En ik zal u tot een groot volk maken, en u zegenen, en uwen naam groot maken; en wees een zegen. Gen. 12: 1, 2.

De ophoofing van de eenheid en de gemeenschap van ons menscheit geslacht ontstaat eerst door Abraham's roeping. Immers toegegeven moet, dat van dat oogenblik af een groep, die met het proces van Gods Koninkrijk in rechtstreeksch verband stond, van de overige menigte der menschen werd afgescheiden. Dat dit tot dusver niet het geval was geweest, toont het verhaal omtrent Babel's torenbouw. Eer Genesis ons dit verhaal teekent, wordt opzettelijk vastgesteld, dat na Noach's sterven, uit hem, uit zijn gezin en uit zijn geslacht de menscheit in volken verdeeld is, verdeeld over heel de aarde. Zoo toch staat er: „Zoo zijn de huisgezinnen der zonen van Noach, naar hunne geborten, in hunne volken; en van deze zijn de volken op de aarde verdeeld na den vloed”. Wel splitsing dus, wel verspreiding over de aarde, maar zonder dat er van tegenstelling tusschen een meer geestelijk en een meer wereldsch element sprake komt. De historie van het Koninkrijk Gods en de historie van het wereldleven vloeiden nog steeds in eenzelfde bedding. Te sterker komt dit voor u uit, zoo ge er op let, hoe ook bij den torenbouw van Babel van geen vrome of minder vrome groep sprake is. Ook bij deze gebeurtenis wordt gansch ons geslacht als één geheel genomen. „De gansche aarde, zoo lezen we, was van eenlei spraak en eenlei woorden”. Saam trok ons geslacht naar het Oosten en daar juist hierdoor de spreiding begon, ontstond de vrees dat men van elkan- der af zou raken „Zij, d. i. heel ons geslacht, woonden toen in de vlakte van Sinear”, waarin straks Babylon verrees. En bij de daar wouende menscheit kwam toen het denkbeeld op, om zich niet in tal van volkengroepen naar alle hemelstreken te verspreiden, maar één te blijven en saam te blijven wonen. De toren van Babel zou daartoe het middel zijn.

Alzoo intusschen was het bestel Gods niet. Van het Paradijs af was aan den mensch de last meegegeven, om de aarde te vervullen. Dit pogen bij Sinear glog altoo rechttdraads tegen dezen last des Heeren in. Vandaar dat dit pogen op staanden voet verijdeld werd, en dat juist van toen af, dank zij de spraakverwarring, het groote uiteengaan van ons geslacht in op zich zelf staande volken naar Oost en West, naar Noord en Zuid begon. Derhalve werd dus toentertijd ons geslacht verdeeld, maar verdeeld naar geslachtsvervalking, en nog in 't minst niet naar geestelijk onderscheid. Uit de drie zonen van Noach hadden zich eerst drie gezinnen, toen uit die drie gezinnen tal van families, en uit die families tal van stammen en geslachten gevormd. Naar die vorming gingen ze uit elkander om volken in het leven te roepen, maar van eenig onderscheid dat tusschen de éne groep natien en de andere onder geestelijk opzicht in het licht zou zijn getreden, vernemen we nog niets hoegenaamd. Elke groep, die uittoog, bewaarde veel of weinig van de traditie die Noach aan zijn kinderen had achterge- laten, en evenzo traden bij elke groep, zonder onderscheid, elementen op die van God afstelden; doch zoo er in dit opzicht al onderscheid mocht zijn waar te nemen geweest, in elk geval was dit slechts een verschil in graad, niet in beginsel. Bleek dus al, dat onder de afstammelingen van Sem, o. a. in Terah's dagen, nog vreeze Gods stand hield, in elk geval was het verschil met de overige groepen slechts relatief en niet absoluut. Denk er slechts aan, hoe juist uit Sem de Babyloniers opkwamen, en hoe schier nergens zoo machtig als in Babylon het vleesch den geest heeft ver- donkerd. Tot op Terah was er dus geen geestelijke splitsing. Er was ethnologische inderling naar de volken, maar geen geestel- ijke inderling naar het blijven bij of het afdoen van God.

Doch dit werd anders door de roeping die tot Abram kwam. Hier heeft een ingrijpen van Hooger plaats en ontstaat afscbeiding; afzondering van één enkele groep is er het onmiddellijk gevolg van; en deze afscbeiding draagt van meet af geen ethnologisch, maar een geestelijk karakter. Het Koninkrijk Gods en de wereld gaan uiteen. Dusver had de bewaring

van het heilige gerust in het gezinsverband. Hoezeer maatschappelijk en ethnologisch saamlevend, bestond er van het Paradijs af in de gezinnen merkbaar verschil. In het éne gezin vreeze Gods, in het andere gezin meer een dienen van de wereld, en niet slechts erfelijk, maar ook door opvoeding was deze onderscheiding doorgestaan. Het opheffen van die gezinsafscbeiding had het algemeen bederf doen uitbreken, dat daarna gestuit werd in den Zondvloed. Na den vloed was het zich afzonderen in vromen en goddeloozen, voor wat de gezinnen aanbelangt, weer begonnen, maar ook nu bleek dit ongenoegzaam, om de verbas- tering van het geestelijk element in ons menscheit geslacht te stuiten. In het gezin kan men zich nooit geheel afsluiten. Van zelf stond men dus in verband met de andere gezinnen van dezelfde familie, en de huwelijken gaven contact met familiën zelfs buiten de maatschap. Het kwaad van voor den Zondvloed zou zich dientengevolge herhaald hebben. Door omgang en huwelij- k zou het onheilige element toch, ook na den Zondvloed, in de vrome gezinnen weer zijn doorgedrongen. Zoo werd het eisch van den toestand, dat één der beste gezinnen ook van zijn familie en maatschap en omgeving werd afgescheiden, om door middel van een op zichzelf zeer harde afscbeiding, het geestel- ijke element te redden. Dit is het dan ook, wat met Abram's roeping geschiedt. Tot hem toch gaat de last uit: „Ga gij uit uw land, en uit uw maatschap en uit uw vaders huis naar het land dat ik u wijzen zal”. En met dezen eisch wordt aanstonds de profetische toezegging gegeven, dat even als Adam en Noach stamvaders waren geweest, zoo ook Abram stamvader van een eigen geslacht zou worden. Hij zou tot een groot volk worden, God zou hem zegenen en zijn naam groot maken, en zelf zou hij tot een zegen zijn ook voor de overige menscheit. Alomvattend toch ging de profetie uit: „In u zullen alle geslachten des aardrijks gezegend worden”. Abram's geslacht woonde nog altoos in de vlakte van Sinear. De overige groepen waren links en rechts heengetogen, maar Sem's geslacht was in Mesopotamie gebleven. Nog hield, vooral in Terah's geslacht, de vreeze des Heeren stand; maar 't geloof begon te wankelen; welhaast zou ook hier de vroomheid in wereldzin omslaan. Noch geslachten, noch familie, noch gezinsleven bewaarde meer voor afval, en nu neemt God de Heere den godvruchtigste van dat gansche geslacht er uit, en isoleert hem van zijn gansche familie. Om dit nu te bewerkstelligen, moet Abraham met alles breken, met zijn land, zijn maatschap, zijn vaders huis, zijn gezin. Zelfs was het zoo besteld, dat hij nog geen kind had. En met zijn vrouw alleen moest hij toen den weg naar de zee inslaan. Want wel kwam eerst bij Terah de gedachte op om mee te gaan, en zelfs kwam hij met Lot en anderen tot Haran, maar daar bleven ze, en toen toog Abram geheel alleen met Sara, en Lot, het land Kanaän binnen.

Hier is dan ook het eerst afscbeiding en afzondering uit geestelijk motief. De twee stroomingen van het menscheit leven gaan hier metterdaad uiteen. Wel was er van meet af tweerlei historisch proces geweest, het éne heilig en het andere onheilig, maar ze waren dooreengemengd gebleven. Thans echter hield die vermen- ging op. Het éne klee, dat dusver allen omsluitend had, werd in tweeën gescheurd. Van denselven berg vloeiden nu twee beken af, elk in eigen bedding, en de groote tegen- stelling tusschen Israel en de Volken zette met Abram's roeping in. Iets waar te meer nadruk op valt, omdat deze afzondering en isoleering niet uit menscheitjele aandrift opkomt, maar een werk van God is. Het is de Heere die 't alzoo wilde en doorzette, en juist omgekeerd de mensch, die keer op keer in heel Israel's historie er op uit was, om dat strenge isolement te niet te doen.

Nu dient er nader op gelet, hoe dit isolement is ingeleid. Het gevaar van het blijven in Mesopotamie bestond daarin, dat familie- banden met minder vrome groepen, zoo licht den wereldzin door die familiebanden ook in het vrome gezin zou doen overslaan. Het zou dan ook weinig gegeven hebben, zoo Abram uit Ur der Chaldeen naar een ander oord in Mesopotamie ware gezonden. Ook daar toch zou hij verwanten gevonden hebben, en bleef dus het gevaar voor be- smetting bestaan. Om doel te treffen, moest altoo tweerlei plaats grijpen. Ten eerste moest hij ver van Ur worden weggezonden, eerst naar Palestina, straks naar Egypte. En ten andere moest hij naar een land trekken, waarin hij als vreemdeling verkeeren zou, d. w. z. naar een land met welks volk hij geen banden des bloeds had, voor welks

zedelijke en geestelijke gesteldheid noch hij noch zijn kinderen sympathie konden ge- voelen, en ten slotte naar een land als Egypte, welks taal men niet kende en op welks erf men geheel op zichzelf zou moeten huizen, gelijk dat in Gosen het geval was. Dit verscherpte natuurlijk het begrip der afzondering. Onder gewone omstandigheden ware te vreezen geweest, dat omgeving en verkeer en straks huwelijksluiting, toch weer de afscbeiding zou hebben te niet gedaan. Feitelijk toont de historie dan ook, hoe sterk de verleiding was, die de afgedrijf der Kanaänieten en de feestten die ze daarbij vierden, toch nog op Abram's nakomelingen geefend hebben. Zoo moeijlijk en bijna onmogelijk is het, op den duur een zich voortplantend geslacht van den wereldzin der menigte te isoleren. Een kind van vrome familie, opgevoed in een wereldsch gezin, gaat veel lichter zelf tot wereldzin over, dan dat een kind uit een wereldsch gezin, opgevoed in een vrome familie, de godsvrucht van wie hem opvoe- den zich toeigent. In de eerste jaren gaat 't wel, of schijnt 't althans te slagen, maar bij het opgroeien verliest men gemeenlijk al meer terrein.

Veilig kan dan ook gezegd, dat geheel ditzelfde gevaar onder Abraham's nakome- lingen telkens en telkens weer is opgekomen, en dat het tenslotte niet bij het volk als geheel genomen, maar alleen bij de vrome gezinnen is afgewend en dan nog alleen door de gedurige aanvechtingen en tegen- spoeden, die Israel te verduren had.

We leggen hier volen nadruk op. Wat we in dit korte historische overzicht bestrij- den, is de zucht om het geestelijk leven los te wrikken van zijn grondslag in het natuurlijke leven, de herschepping van de schepping te isoleren, de wereld aan het ongelooft prijs te geven, en zelf alleen bedacht te zijn op de redding zijner eigen ziel en de redding van enkelen die men uit de massa die verloren gaat, poogt boven water te houden. Tot op Abram's roeping, toont dan ook de historie van ons geslacht, gelijk de Schrift ons die voorleert, vlak het tegendeel. Het geestelijke en het natuurlijke leven, hoe diep ook principeel onderschei- den, scheidt zich niet van elkander af, beide mengen zich dooreen, en eenzelfde volksleven blijft aan allen, aan vromen en onvromen, gemeen. De wereld in haar ontwikkeling uit de factoren der Schepping wordt niet losgelaten, wordt niet prijsgegeven. Die Schepping is het groote kunststuk Gods, het meesterwerk van den Oppersten bouwmeester en kunstenaar, niet alleen in alle sferen der onbezielde schepping, maar ook, en niet 't minst, in de wereld der menschenkinderen. Aan de wereld hangt Gods eere, en al kan die wereld voor ons persoonlijk geen eeuwige vrucht meer afwerpen, niet om onzettwillen, maar om Gods wille moet toch hetgeen God in die wereld besluit, tot zijn recht komen. Maar hoe scherp we dit ook op den voorgrond stellen, des te beslister moet op 't punt van Abram's roeping erkend, dat hier iets plaats greep, dat zich in vlak tegenovergestelde richting be- woog. Hier werkt geen streven om saam te houden, maar omgekeerd een actie die uiteentrekt, afscbeidt en isoleert. Israel heeft dan ook van meet af, al de eeuwen van zijn bestaan, onder den indruk der scheiding, der isoleering gestaan. Elke poging van Israel om zich hieruit terug te trekken, en als de volken te zijn, was nationale zonde, en toen Israel in Samuel's dagen vroeg om een Koning „gelijk de andere volken hebben”, is het Israel klaar en duide- lijk aangezegd, niet door Samuel, maar door God: „Ze hebben niet u, Samuel, maar ze hebben mij hun God verworpen”. Voor Israel was het isolement levensbeginsel, en wie hier op afdong in Jerusalem en in de vlekken en dorpen tastte Israel's levensbeginsel aan. We denken er dus niet aan, en kunnen er niet aan denken, om bij Abram's roeping de eenheid der gemeen- schap vol te houden. Waar we alleen tegen op komen, is, dat zoo telkens de Christen- heid inleefde in het verlangen en drijven om ook nu nog als Christen te doen, wat in Israel tot wet was gesteld; en dit pogen om het Oud-Testamenteische tot regel aan het Nieuw-Testamenteische leven te stellen, valt, helaas, in zeer enkele kringen nog wel ter dege te bespeuren. Een gevaar, waartegen onzerzijds op de tweerlei waar- heid valt te wijzen, ten eerste dat onder Israel Gods bestel het isolement verordend had, maar ook ten tweede, dat we de betee- kenis van het Evangelie te niet doen, zoo wij, onder het geklank van het Evangelie levende, de Israelietische beedeeling voorzetten. Immers op dit standpunt begrijpt men de Veleiding nooit.

Geheel het Joodsche vraagstuk, ook voor het heden, hangt dus aan dit éne punt, dat ge goed verstaat, hoe de beedeeling in Israel van tijdelijk en niet van blijfen- den aard was, en deswege als uitoondering geldt en niet als regel. Dit niet doorzien en niet verstaan te hebben, is dan ook de fell geweest van alle groepen onder de belijdende Christenheid, die steeds en bij voorkeur hun belangstelling aan de Joden plachten te wijden. Nu is in de Schrift op alle manier tegen dit kwaad gewaarschuwd en gewaakt. Ge behoef slechts de tegenstelling tusschen Melchizedek en Abram in te denken, om u hiervan te overtuigen. Melchizedek vertegen- woordigt den toestand van vóór de afsonde- ring. Hij is representant van de periode, toen nog het heilige en onheilige dooreen ge- mengd saamleefde. Tot op zekere hoogte kan men zelfs zeggen, dat Melchizedek nog priester der menscheit was. Er staat dan ook in Hebr. 7: 4: „Aanmerkende hoe groot deze geweest is, aan denwelke ook Abraham, de patriarch, tienden gegeven heeft uit den buit”. Hij bezat een priesterdom niet uit een bepaalde familie, zoals Aaron, hij was in dat opzicht zelfs zonder vader en zonder moeder, zonder geslachtsrekening en zonder beginsel van dagen; zijn priesterschap neemt daarom ook nimmer een einde. Dit priesters- chap van Melchizedek blijft in eeuwigheid, en leefde weer op in den Zoon. En tegenover dit groote, nooit eindigende priesterschap van Melchizedek, dat heel ons menscheit ge- slacht raakt, staat het tijdelijk priesterschap van Aaron in zijn enge beperking. Het geldt alleen voor Israel; het is aan afkomst gebonden; bij het sterven eindigt het voor ieder die het bekleedde; en als de Christus verschijnt, ver- dwijnt het, houdt op en gaat te niet. Toen het voorhangsel van den tempel scheurde en de Christus den zoon had volbracht, en hij juist daardoor onze Hoogepriester in den zin van Melchizedek's priesterschap was ge- worden, viel heel het Aaronitische priesters- chap weg. Het was nooit reeel, altoos slechts schaduwwachtig en zinbeeldig geweest, en ging nu in het Hoogepriesterschap van Christus, dat wel reeel was, op eenmaal te niet. Het priesterschap van Aaron kon niet reeel zijn. Hij toch behoorde tot de menschen „die zwakheden hebben” (Hebr. 7: 28), maar het woord der eedzwering, dat na de wet gevolgd is, stelt den Zoon, die in der eeuwigheid geheiligd is. Er kan onder Christenen, die Gods Woord huldigen, altoo geen geschil hierover rijzen. De beedeeling onder Israel kon niet gemist worden, te berustte op isolement, ze moest vormelijk zijn, maar ze kon niet anders dan voorbijgaand wezen, ze kon geen ander dan een tijdelijk karakter dragen, ze kon nooit regel stellen, maar was en bleef uitoondering. Ze toonde het beeld, nooit de zaak, en het schijnsel van dit beeld moest vanzelf te niet gaan, zoodra de realiteit in Christus verscheen. Doch juist hieruit ziet ge dan ook, hoe onaanlig het is, zoo geloovigen, die in Christus de realiteit ook van het priesterschap belijden, thans zich aan de grond-idee van de beedeeling van Israel willen vastklemmen, en den gang van het Koninkrijk Gods nog af pogen te scheiden van den gang der wereldsche historie en van de ontwikkeling, die uit het natuurlijk leven opkomt. In Christus was de raligheid uit de Joden, maar voor de menscheit, en nooit mogen we daarom in de kluis van Israel de wereldidee van het Christen- dom vastmettelen.

Doch er is meer, waarop hier de aandacht moet gevestigd. Abrams roeping bracht wel uitoondering, afzondering en afscbeiding, maar niet in exclusief geestelijken zin, ge- lijk men niet zelden op godsdienstig terrein de afsondering en afscbeiding poogt toe te passen. Er is tweerlei isolement. Men kan zich isoleren, of althans pogen te isoleren, van al wat wereld en uit de wereld is. Men gaat van zijn stad of dorp uit, trekt naar een eenzaam en verlaten oord, waar nie- mand woont, voedt zich met wat de natuur oplevert, kleedt zich met het wol van de lammeren, spreekt niet, heeft omgang noch verkeer, en leeft uitsluitend geestelijk in volstrekt isolement. Gaat men zoover niet, dan kan men met gelijkegezinden saam zich in een klooster opsluiten, en om dat klooster het land bebouwen voor zijn onderhoud, maar zonder in de stad te gaan, zonder in enig dorp om te dolen, zonder met de lieden, die uit de wereld zijn, contact te hebben. Aflopend zijn er zoo allerlei trap- pen en graden van isolement. Volstrekt kan men zich nooit niet van het aardse losmaken, want ons lichaam is aardsch en heeft aardse behoeften, maar toch kan men hierin zoover mogelijk gaan, doen alsof de wereld niet bestaat, en enkel in geestelijke afzondering en teruggetrokkenheid voort- mijneren. De Trappisten legden zelfs de belofte af om altoos te zwijgen. Zoo en

niet anders is de lijn van de geestelijke afzondering, maar juist op die lijn beweegt de beedeeling van Israel zich in het minst niet, ze heeft er niets mee uitstaande, en nooit mag men zich op Israel ter verdediging van dit absoluut geestelijk element beroe- pen. Wat Abrams roeping tot stand brengt, is de afsondering niet van de enkele personen, maar in hen van heel een volk. Niet, alsof in dit volk alle individuen geestelijk gehegide personen waren, maar zoo, dat al wat in dit volk is opgenomen, er in deelt. De aanhoorigheid tot het Verbond hangt niet eeniglijk af van persoonlijke vroom- heid. Het Verbond omvat heel het volk en sluit al wie tot het volk behooren, in. Er is dan ook geen sprake van, dat Israel het wereldsche, natuurlijke leven aan de Heidenen laat, en zelf in kluisen en kloosters schuilen gaat. Integendeel, als Israel naar Kanaän optrekt, worden de machtige druiventrossen van Eskol voor het oog van het volk uitgedragen, heel Kanaän wordt geroemd als een land van melk en honig, groote feestten worden om den Taber- nakel en straks om den tempel op Sion ge- vierd, het volk munt uit in landbouw en wijabouw, op sierlijke kleeding werd prijs- gesteld, heel het leven had er een vrooliken aanblik, en van een geestelijk zich terug- trekken uit het natuurlijke leven moge bij enkelen sprake zijn geweest, gelijk dit bij de Nazireers voorkwam, maar het volk als volk kende slechts één isolement, de onderscheiding van de andere volken. Maar dan ook, behoudens die afscbeiding, zelfs volk het natuurlijke leven te genieten, evengoed als de heidenen zelf. Het onderscheid tus- schen dit tweerlei element van afscbeiding worde dus niet uit het oog verloren. Uiteen- scheuring van het geestelijke en het natuurlijke leven is nimmer het kenmerk van Israels isolement geweest. De afscbeiding die onder Israel plaats greep, omvatte de beide sferen van ons menscheit leven. Ze isoleerde den dienst van Jehovah van den dienst der af- goden, en evenzo het maatschappelijke en nationale leven van dit éne volk van dat der overige volken om hen heen. Ver- ontschuldiging voor een overlaten van de leiding van het volksleven aan de onge- loovigen, is altoo nooit voor wie den Christus belijdt, aan het isolement van Israel te ont- leenen.

Doch zelfs voor Israel, nu niet als geeste- lijke gemeenschap van vrome individuen, maar als volk genomen, met al de behoeften en nooden die een reeel volksleven met zich brengt, was het isolement allerminst volstrekt. Het contact met de andere volken was wel beperkt, maar volstrekt niet af- gesneden. Het was afgesneden in het gesins- leven en in den eeredienst, maar niet in landbouw, nijverheid en handel, in ver- keer en omgang, in wat de cultuur door ontwikkeling in wetenschappen en kunsten was. Er was van de kust uitgaande een scheepvaart; er waren karavanan uit het Oosten en uit het Zuiden die het land binnentrokken of doortogen; Salomo denkt er niet aan de Koningin van Seba af te wijzen; Elisa ontvangt Naamaan den Syrier met alle respect; Hiram komt uit Tyrus om den tempel te bouwen. En uit Egypteland was de traditie meegebracht van de kunst- vaardigheid die aan de oevers der Nijl ont- lokken was. En wat nog sterker spreekt, bij dit maatschappelijk contact blijft gedurig, dat Israel juist uit oorzaak van zijn afson- dering op schier elk gebied van maatschap- pelijk leven achter blijft bij de heidensehe volken. Geboerd heeft Israel voortreffelijk en ook zijn herdersleven liet niets te wen- schen over, maar op wetenschappelijk gebied ging Griekenland verre voor, op kunstgebied overtrof reeds Egypte het weinige dat in Israel opkwam, in de rechts- ontwikkeling komt aan het heidensehe Rome de ere toe. De kunstvaardigheid was in Israel zeer laag blijven staan, zoodat men huis en persoon sierde met wat de scheep- vaart of de karavanan van elders inbracht. Er was een rijke ontwikkeling in de Chokma, gelijk die in de Spreuken ons toespreekt, er was prachtige kunst in den kring der psalmisten, maar dit alles werd beziel door hooger adem; doch vraagt men wat het volk van Israel voor de kennis der natuur, voor het proces van ons onder- zoeken en denken, voor de ontwikkeling van het sociale leven gedaan heeft, dan lijdt het geen tegenspraak dat het in dit alles door de Cultuur der omringende volken zeer verre overtroffen werd. Hierin ligt de schaduwzijde van zijn isolement. Voor zijn toekomst en ontwikkeling was heel het volk schier uitsluitend op een geestelijk doel gericht, dat zich uitsprak in de pro- fetische bestelling, die hoog in Israel bloeide, maar op schier elk ander gebied bleef het achter en schoot te kort, niet pas in het

eind, maar steeds. Israel toont, hoe de volken elkaar noodig hebben, en hoe alleen in de gemeenschap der volken het menscheleken leven rijker ontwikkeld wordt. Toont, hoe de tak de gemeenschap met den stam en den wortel niet moet verliezen, want dat een volk in zijn afzondering wel een eenzijdig, hoogstaand doel kan nagen, maar dat zelfs dan die eenzijdigheid zich vanzelf wrekt in het afsterven van de overige takken, die tot geen rijker ontwikkeling komen kunnen.

In verband hiermee nu moet er op gelet, dat Abram's roeping zelf, die Israels isolement ten gevolge had en bewerkte, tevens den last en de toezegging inhield, dat dit isolement niet bestemd was om tot den einde toe te duren. Die roeping toch hield ook in: „In u zullen alle geslachten van het aardrijk gezegend worden." Dit nu duidde er vanzelf op, dat het isolement slechts een tijdelijke maatregel was; en dat deze afschijding van het volksleven uit het groote verband van het maatschappelijk leven der wereld, slechts middel was, om ten slotte juist tot een veel machtiger contact met de volken te geraken. Als het isolement begint, dreigt het gevaar dat de giftige stroom der wereld het geestelijk kleinood zal vernietigen. Die stroom is dan machtig en de vrome groep klein en zwak. Daarop volgt dan het isolement, om te waken dat het zwakke niet onderga, en zich als geestelijk element in stille afzondering handhave. Maar dit alles moet er toe leiden om het geestelijk element zoo sterk en ten slotte zoo oppermachtig te maken, dat de verhouding wordt omgekeerd, en dat hetgeen getsoeld was nu met geestelijke overmacht alle andere volken, d.i. heel ons menscheleken geslacht, zegne, Israel zal gezegend zijn, doch niet om zich in nationale zelfucht te verheffen en af te scheiden, maar veelmeer om, zelf gezegend, tot een zegen voor heel de aarde te zijn. Hieruit kwam dan ook bij Israel de profetie op, gelijk dit bij geen ander volk het geval was. Wat Israel is, toont en aan de wereld bleef, is nog het ware niet. Er komt veel meer, er komt veel groofter, er komt iets veel heerlijkers. Het beweegt zich alles toe naar de realisering van het hoogste ideaal. Het is het Koninkrijk Gods dat door de dammen en dijken van het aardse leven heenbreekt, en zich in Israël slechts het middel verschafft, om ten slotte hoofdstroom te worden, en heel het leven der menscheid te beheerschen. Dit alles nu had Israël nog niet, het was in Israël nog niet, het werkte nog in Israël niet, maar het beeld ervan droeg Israel in zijn isolement, en in dat beeld schuldde het hoogheilig idee van het Koninkrijk Gods. Vandaar dat 't niet anders kon, of in Israël moest de Profetie bloeien. De Profetie toch voldeende dat beeld, en bereidde den dag voor, waarop het beeld reël zou worden, en juist in dat ideale beeld stond de opheffing van het isolement op den voorgrond. Noot elschte de Profetie minder dan heel de wereld op. De Profetie zag altoos over de bergen van het Hellige land naar de volken uit. Ze ging uit niet enkel op de redding van enkele personen, maar op de Voleinding van heel het wereldleven, en van de Voleinding van heel het wereldleven op de Voleinding van het Koninkrijk God, en dit zoo weinig in exclusief-geestelijke bedoeling, dat veelmeer zelfs het geestelijk element de Profetie meest in vormen toesprekt, die aan het natuurlijke wereldleven der heidensche volken ontleend zijn.

DR. A. K.

„Vroolijker“

Ik ben vroolijker in den weg uwer getuigenissen, dan over allen rijkdom. Ps. 119: 14.

Wie taal en toon in de Schrift beluistert, merkt gedurig hoe de Heere onder zijn volk „vroolijker“ wil zien heerschen. Zoals de morgensterren vroolijk zongen, zoo ook omringt de Heere zijn volk met vroolijke gezangen. Het wordt ons toegesproken dat we vroolijk zingen zullen als oprecht van harte. Heel de Schrift door weerklinkt 't aldoo: „Gij, rechtvaardigen, zingt vroolijk in den Heere". „Des morgens, zoo betuigt de Psalmist, zal ik Uw goedertierenheid vroolijk roemen, en in de schaduw uwer vleugelen zal ik vroolijk zingen". Zoo uit het volle hart komt bij Jesaja de betuiging op: „Ik ben zeer vroolijk in den Heere". „Zing vroolijk, gij dochter Sions", is de oproeping die gedurig tot Israel uitgaat, en als onheil het volk treft, heet het zoo roerend schoon: „de vroolijheid is verdorven in de menschenkinderen".

Van zelf moet dit leiden tot vergelijking met de vroolijheid der wereld. Ook zij maakt vroolijk geslacht, niet om aan den ernst uitging te geven, maar om den ernst uit het leven te bannen. Staan nu die twee gelijk? De vroolijheid van Gods volk en de vroolijheid van de lieden der wereld? Geenszins. De vroolijheid van Gods kind staat veel hooger, en daarom betuigt de Psalmist: „Ik ben vroolijker in den weg uwer getuigenissen, dan over allen rijkdom". Goud maakt den wereldling vroolijk, maar het vrome volk verheugt zich in zijn God, en de vroolijheid stemmen, de vroolijheid toon, het vroolijheid hart, dat uit de weelde opbloeit, staat daarom juist in vroolijheid verre beneden de vroolijheid die Gods volk bezielt.

Kan nu gezegd, dat ook in ons land zij, die God vrezen, wat die vroolijheid van stemming en levenstoestand aangaat, leven conform de Schrift? Men versta die vraag wel. Dat er buiten het heilige om op feestmaal en in gezelschap vaak een vroolijheid, soms zelfs een al te vroolijheid toon heerscht, valt niet te ontkennen, maar het is niet die vroolijheid waarop de Psalmist doelt. Veelmeer rust op Gods kind de plicht, om de gewone huishoudelijke en maatschappelijke vroolijheid, waarin ook hij deelen mag, van alle onheilig innemend suiver te houden, en wel toe te zien, dat onder veel gekke, gekkevel en gegingegap geen onheilge hartstocht in ons opleve. Maar niet dat is de vroolijheid, waarvan de Psalmist getuigt. Wat hij bedoelt, gaat veel

dieper, en niet niet op den vroolijken levenstoestand in hals en in gezelschap, maar op den grondtoon die in ons hart weerklinkt. En dan merkt ge telkens, hoe er, met name in ons land, niet zelden een neiging naar het sombere bij wie God vreest wordt aangetroffen, die het gelaat stroef set, den toon dof maakt, en den blik van het oog meer naar beneden dan opwaarts richt. En hier tegen nu gaat de Schrift in. „God ontmoet den vroolijken" heet 't bij Jesaja, en somberheid sluit van de gemeenschap met den Hellige af.

Nu zij men met zijn oordeel over deze neiging tot somberheid uiterst voorzichtig. Er zijn er onder de belijders, die zeer uit de hoogte op deze sombere naturen neerzien, en die zelfs zeer zeker doorgaande vroolijk zijn, maar helaas met een vroolijheid die uit de wereld is, en geheel buiten Gods getuigenis en buiten zijn heilige ontmoeting omgaat. Men is dan Christen, o zeer zeker, ook hoop men op zijn eigen zaligheid, maar men kent de diepte niet, waaruit het kind van God tot zijn lieven Vader roept. Somberheid kan ook uit krankheid van gestel, uit geleden verlies, uit tegenstand en teleurstelling, uit verdriet over aangedane bejegening opkomen, maar dit alles late men hier ter zijde. De somberheid die de door den Psalmist gewilde vroolijheid bant, wortelt in zelfkennis, in schuldbesef, in gevoel van verlorenheid, in een gekomen zijn tot de kennis van zijn zonde en van zijn zondig hart, zonder dat de kennis der verlossing die in Christus Jesus is, de zondigheid beswoert.

Ook hierbij kan vertoon in het spel zijn. Ons zondig wezen is derwijs ontzet, dat we tot in ons zondebesef soms onszelf zoeken te behagen en vroom vertoon voor menschen pogen te maken. Doch ook dit zij hier buitengesloten; we spreken nu alleen van een gansch oprechte gedruktheid, waaronder de ziel lijdt, zoo te haar zondige natuur indenkent, en in haar beoedelde ziel inkeert.

En dan kan tweedriehierop volgen. Of een snelle bekeering of een blijven zuchten. In die snelle bekeering schrijft men dan een oogenblik terug van den diepen afgrond die ons ontdekt wordt, maar grijpt onmiddellijk daarop den Christus aan, en voert nu zijn ronde weg, gelijken, taalt er niet meer naar en tobt er niet meer mede. Men is nu gered. Een overgang in het leven, die voor het eerste moment van hoog geloof getuigt, maar toch uiterst ondiep en oppervlakkig, schier in niets peilt de grondloosheid van Gods genade.

Heel anders nu gaat dit toe, zoo men, na zijn bekeering, blijft zuchten. Men wil dan laag voor laag de zonde uit het hart uitsuiveren; telkens een nieuwe laag van genade daarvoor invullen. Maar juist die zucht naar geestelijke empirie verschalkt. Ze verstaat het spontane in het geloof niet. En daardoor blijft ze telkens van de éne zondige laag naar de andere klimmen, en de geloofsmoed om te roepen: „Ik ben verlost", neemt allengs af en gaat tenslotte te loor. Tot aan zijn dood toe blijft men dan twifelen aan zichzelf. Men durft zich niets toe-eigenen. En de kennis van zonde, die drukt, wordt niet dag na dag ondervangen door de kennis van altoos nieuwe genade die opheft, verwarmt, moed inspreekt en vroolijk maakt. En dit ligt dan niet aan de genade die altoos even rijk is, maar aan onze zonde, die klemmen blijft, en die Satan misbruikt om ons tot nieuwe zonde, die zonde van het geloof, te verlokken.

Dese stand der ziel nu mag niet worden aangemoedigd, maar moet door wie God liefheeft, in zich zelf en bij anderen steeds volstandig bestreden worden, omdat ze Gode de eere onthoudt, die Hem voor zijn grondeloos barmhartigheid van al zijn volk toekout.

Voorzeker gaat 't pad, dat tot de kennis der genade leidt, door de kennis der zonde; maar ge moogt daarbij niet in uw zonde uzel behagen en hangen blijven, maar ge moet altoos weer met den spoed des geloofs uit uw zonde tot de genade opklimmen.

De genade is zoo groot, gaat ook al onze lof en prijs zeer verre te boven, en als God de Heere zoo ontfermt is, een druppel van die genade ook op u en op uw huis te doen nederdalen, dan komt 't uw God toe, dat ge opspringt van hellige vreugde, en geen woorden en geen klanken en geen tonen weet te vinden, om ook maar eenigzins naar waarde den roem van den Ontfermer uit te zingen. Dat moet u vroolijk maken. Veel vroolijker dan 't rijkt festijn der lieden der wereld maakt. En zoo ge dan somber in u zelf terugkruip, is dat een belediging van Gods liefde die ge u niet ten laatste moogt laten komen.

Denk het toch in, wat het zegt: „evenals had ik nooit zonde gehad noch gedaan, ja als had ik 't zelf al volbracht wat Christus voor mij volbracht heeft!" en ge moet 't immers uitjuben van hellige vreugde. Het is een wonder van genade, dat ge nauwelijks kunt indenken, en dat u telkens weer, hooger ge het ook poot in te denken, verwondert en verbaast. Evenals had ik nooit zonde gehad en gedaan! En dan nog daarbij: ja, als had ik 't zelf al volbracht wat Christus voor mij volbracht heeft! Is 't niet onuitspreklijk en onbeschrijfelijk? Een doodschuldige die door zijn Koning uit den kerker wordt ontlagen, vrij wordt gesproken, en nog een levensbestaan toe krijgt, hoe zou die stervende bij de poorten der evangeliën neerzigen. Neen, zulk een springt op van vreugde, is vroolijk tot in het merg van zijn ziel, jubelt het uit, en kan geen wonder vinden om zijn Koning te danken.

En zoo moet de vroolijheid der ziel Gods kind vervullen. Niet maar één enkel oogenblik na zijn bekeering, maar heel zijn leven lang. Zoals de goedertierenheid des Heeren tot in der eeuwigheid is, zoo moet ook de dank en de aanbidding van de verlorne ziel tot in der eeuwigheid zijn. Want al komt er lijden en al kan de tuchtiging niet uitblijven, wat is al het lijden deser aarde, zo ge het waardeert tegenover de eeuwige vreugde die Gods kinderen wacht. En daarom roemt en jubelt wie de volle teug van Gods genade indrinkt: „O, mijn God, ik ben vroolijk in den weg uwer getuigenissen", „ik ben vroolijk over uw toezegging". „Uw genade is mijns harten vroolijheid".

DR. A. K.

Amsterdam, 24 Nov. 1911.

Dr. J. R. Slotemaker de Bruine schreef in de Stemmen voor Waarheid en Vrede een pittig artikel over de Volkstelling en de Hervormde Kerk, waarvan we gaarne nota nemen.

Op zich zelf reeds strekt het Dr. Slotemaker de Bruine tot ere, dat hij aan de struivogelpolitiek der andere Hervormde bladen niet meedoet en volmondig erkent,

dat de uitkomsten der jongste volkstelling voor de Hervormde Kerk zeer ongunstig zijn geweest. Ook de Roomsche Kerk gaat wel gestadig achteruit; in 1830 telde ze 39 %, in 1910 35 % der bevolking; maar deze achteruitgang, dien Dr. Slotemaker de Bruine vooral wijft aan den invloed der gemengde huwelijken, is toch in de laatste jaren uiterst gering; van 1900 tot 1910 bedroeg ze slechts 0.2 % en in Amsterdam, het bolwerk van het Socialisme en Anarchisme, zijn de Roomschen in deze periode zelfs vooruitgegaan. Deze betrekkelijke gunstiger verhouding bij de Roomsche Kerk schrijft Dr. Slotemaker de Bruine toe aan twee factoren; vooreerst aan de herderlijke trouw, die bij de Roomsche Kerk veel grooter is dan bij de Hervormde Kerk, en ten tweede daaraan, dat de sociale actie bij de Roomschen beter is georganiseerd dan bij de Protestanten en deze acties velen aan de Kerk blijft binden.

Staat de Roomsche Kerk relatief genomen er niet slecht voor, de jongste volkstelling toont ook dat de kleinere protestantische Kerken in ledenaantal zijn gestegen. Hoe sterk deze stijging vooral bij de Gereformeerde Kerk is geweest, deelt Dr. Slotemaker de Bruine wel mede in den eindstaat, maar aan het feit zelf heeft hij verder geen aandacht geschonken en ook over de oorzaken die hier toe geleid hebben, spreekt hij niet; wat we betreuren.

Maar wel aarzelt Dr. Slotemaker de Bruine geen oogenblik om het mes diep in de wonde te steken, wanneer hij over de Hervormde Kerk spreekt. Haar achteruitgang is metterdaad schrikwekkend. En het ergste is, dat men voortdormelt, elkaar diets maakt, dat het gevaar zoo erg niet is, nog altoos spreekt van de groote vaderlandsche Kerk, en niets merkt of merken wil van de afbrokkeling der Hervormde Kerk. „Zal onze Kerk wakker worden door het feit, vraagt hij, dat zij in 1830 besloeg 59 pCt., in 1880 nog 55 pCt., thans 44 pCt. van ons volk?" Dat verlies in aantal is niet alleen daaraan te wijten, dat velen naar de kleinere protestantische Kerken overgaan, want de stijging der kleinere Kerken weegt niet tegen het verlies van de Hervormde Kerk op. De eenige conclusie, die over blijft, is derhalve, dat de godsdienstloosheid toeneemt.

Zeker is het getal „kerkeloos" geen volkomen zuivere maatstaf; er zijn eenige godsdienstige volgenden, die „tot geen kerkengenooschap behooren"; en velen, die thans met hun kerk breken, waren reeds lang innerlijk van alle godsdienstig leven los. Maar het getal der eersten is, vergeleken met de massa, zeer gering; en het laatste verschijnsel deed zich ook bij de vroegere volkstellingen voor. Zoodat groeien van het aantal kerklozen beduidt: groeien van het aantal dergenen, die volkomen los staan van eenig godsdienstig leven.

Moet dan wie geen zieleverde kent dan in Gods gemeenschap en geen redding dan in Jesus Christus, niet met bangheid huiveren, nu een getal van meer dan 200.000 zielen, nu 1/4 van onze gansche bevolking, openlijk en bewust de laatste banden doorrijdt met kerk en godsdienst? In tien jaar tijds een klimmen van 115.000 op 290.000, van 4 1/2 % op 5 1/2 %!

Voor al geldt dit feit de groote steden:

De groote steden dus. Eerst eenige naakte feiten. Alleen in Rotterdam besloeg de „volkskerk" nog de helft der bevolking (52 1/2 %); overigens zijn wij daar al beneden (Utrecht 47 1/2 %, den Haag 42 1/2 %, Amsterdam 35 1/2 %). Overal zijn wij in het laatste tiental jaren achteruitgegaan; en niet weinig: Utrecht en Rotterdam met 4 1/2 %, Amsterdam met 6 1/2 %, den Haag met bijna 12 1/2 %. Ons verlies wordt niet opgewogen door den groei van de andere protestantische kerken. Ook het Protestantisme is overal achteruitgegaan: Utrecht met 1 1/2 %, Rotterdam met 3 1/2 %, Amsterdam met 5 1/2 %, den Haag met 7 1/2 %. En het getal der kerklozen is overal geklimmen: Utrecht met 2.5 %, Rotterdam met 5.5 %, Amsterdam met 6 1/2 %, den Haag met 7.5 %.

Wat men nu eerst deze nuchtere feiten eens rustig — of onrustig — aanzien; de nauwkeurige cijfers in de tabellen eens voor zich zelf uitspreken; met zijn ziel hier zien en hooren.

Dan zal men toch huiveren. Ons arme volk! Ee de arme zielen! En onze arme kerk, die door de historische en verantwoordelijke plaatsen inneemt, terwijl ik niet zie, hoe zij zich zal kunnen verantwoorden.

Het gaat inderdaad niet goed. En de bijstandende, die het anders zeggen durven met troostende stem, mogen geen gehoor meer vinden. Vóór alle dingen is noodig schrik.

Dr. Slotemaker de Bruine behoort zeker niet tot de profeten, die roepen: vrede vrede en geen gevaar. Juist omdat hij zijn Kerk liefheeft en meent, dat ze een taak in ons volksleven heeft te verrichten, aarzelt hij geen oogenblik op haar ernstige krankheden te wijzen. Die zedelijke moed eert hem en getuigt meer van zijn waarachtige liefde voor de Hervormde Kerk, dan het pleisteren met looze kalk, om de breuke in Sions muren te verbergen.

Als kundig arts laat hij het echter niet bij het peilen van de wonde en het vaststellen van de diagnose der krankheid, maar zoekt hij ook naar de rechte geneesmiddelen. Welke hij daarvoor aanwijst, bespreken we in een volgend artikel.

Onze liturgie.

I.

Nu het vraagstuk aan de orde is gesteld, hoe onze eeredienst kan verbeterd worden, en reeds van verschillende zijden het bericht tot ons kwam, dat men op de volgende Generale Synode de herziening van onze liturgie ter sprake hoopt te brengen, meenen we onze Kerken geen ondienst te bewijzen door haar in een kort historisch overzicht te laten zien, hoe onze vaderen hun eeredienst vroeger hebben ingericht.

Het woord liturgie moge daarbij niemand afschrikken, alsof we daarmee bedoelden een Roomsche element in onze eeredienst

in te voeren. Wie dat meent, heeft blijkbaar nog nooit het opschrift gelezen, dat boven de formulieren van onze eeredienst staat, want daar leest men: *De liturgie der Gereformeerde Kerken in Nederland*. Het woord liturgie is dan ook niet aan de Roomsche Kerk ontleend, staat ook niet met haar eeredienst als zodanig in geen het minste verband, maar is van Griekschen oorsprong en beduidt oorspronkelijk een *publiek ambt* en wel bepaaldelijk een *eeraamt*, dat men ten dienste van het volk waarnam, en waarvoor men niet bezoldigd werd. In dien zin wordt het ook in het Nieuwe Testament nog gebruikt, want als de Apostel Paulus in Rom. 13: 6 zegt, dat de Overheids personen „dienaars van God" zijn, staat hier in het oorspronkelijke het woord *liturg*.

Maar naast deze in het gewone Grieksche gangbare betekenis van staatsambt kreeg het woord liturgie onder de Joden nog een geheel andere betekenis, die het in het gewone Grieksche niet had, doordien de Grieksche vertalers van het Oude Testament het woord *liturgie* gebruikten voor den publieken eeredienst van God in het heiligdom. Het wordt daarbij nooit gebruikt voor den privaten eeredienst in het huisgezin, ook niet voor den eeredienst van het volk zelf in den tempel, maar altoos voor den dienst der priesters. De Apostelen nu hebben zich bij dit destijds reeds gevestigd spraakgebruik aangesloten, en ze gebruiken het woord liturgie in het Nieuwe Testament dan ook altoos, wanneer er sprake is van den Oud-Testamentischen eeredienst in den tempel. Zoo wordt in Luc. 1: 23 van Zacharias gezegd, dat als de dagen van zijn *liturgie*, d. w. z. van zijn priesterlijken dienst, vervuld waren, hij naar zijn huis ging, en in Hebr. 9: 21 spreekt de Apostel van de „vaten der liturgie", waarmee hij bedoelt het heilig vaatwerk in den Tabernakel.

Juist dat praegante gebruik van het woord liturgie voor den *ceremoniellen* eeredienst onder Israel, en wel bepaaldelijk voorzoover deze eeredienst geschiedde door de priesters in onderscheiding van het volk, zou op zichzelf er niet voor pleit hebben om het woord over te nemen voor den Christelijken eeredienst, want zulk een uiterlijke ceremoniellen eeredienst kent de Christelijke Kerk natuurlijk niet, en nog veel minder kan er sprake zijn van een afzonderlijke priesterlijke bediening, waar juist alle geloovigen tot priesters geroepen zijn. Het misverstand, dat hierdoor ontstaan kon, is dan ook oorzak geweest, dat de Apostelen het woord liturgie wel gebruikten voor de ambtelijke diensten van het Oude Testament, maar gewoonlijk niet voor die van het Nieuwe Testament. Ze hebben daarvoor het woord *diakonia* gekozen, dat nog in ons diacon is overgebleven en dat evenzeer dienst beteekent. Dat het woord *liturgie* tweemaal in den brief aan de Hebreërs voor Christus' ambt gebruikt wordt, n.l.: Hebr. 8: 2 en 6, is hiermede niet in strijd, want de Apostel kiest dit woord daar met opzet, om de uitnemende heerlijkheid van Christus' priesterschap tegenover de bediening van den Tabernakel te doen uitkomen, en zegt daarom dat Christus de liturg (bedienaar) van den waren Tabernakel geworden is en dat hij een zooveel uitnemender liturgie (bediening) gekregen heeft, als Hij ook eens beteren Verbonds Medelaar is.

Slechts eenmaal wordt dan ook het woord liturg in het Nieuwe Testament gebruikt voor het Apostolisch ambt, n.l. waar de Apostel in Rom. 15: 16 zegt, dat hem de genade is gegeven, opdat hij een liturg (dienaar) van Jesus Christus onder de heidenen zij. Terecht merkt Calvijn hierbij op, dat het woord „liturg" hier niet in gewonen zin het ambt van Apostel beduidt, maar dat de Apostel, door juist dit woord te kiezen, blijkbaar zinspeelt op de offerande, die de priester had te verrichten. Er volgt dan ook: „opdat de offerande der heidenen aangenaam worde, gehelligd door den Helligen Geest". Paulus vergelijkt zich hier met een priester, en het offer, dat hij Gode te brengen heeft, zijn de heidenen, die door zijn prediking tot God bekeerd zullen worden. Het woord liturg wordt hier dus niet in eigenlijken, maar in beeldspreukigen zin gebruikt, evenals wanneer Paulus de gemeente noemt Gods akkerwerk en zich zelf bij een landman vergelijkt. In dien zelfden zin moet het woord liturgie ook verstaan worden in Phil. 2: 17, waar de Apostel zegt, dat hij zich verblijden zal, wanneer hij tot een drankoffer geofferd wordt over de offerande en liturgie huns geloofs, waar de saamvoeging van offerande en liturgie wederom wijst op een priesterlijken dienst. Paulus bedoelt, dat hij aan God de offerande van het geloof der Philippenzen als priester had opgedragen en nu bereid was bij dit offer en deze priesterlijke bediening van hun geloof als vrucht op zijn arbeid, ook te voegen het offer van zijn bloed, door martelaar te worden voor het Evangelie. Al deze beeldspreukige uitdrukkingen toonen echter, dat het woord liturgie en liturgie hier niet in eigenlijken zin bedoeld zijn, maar in overdrachtelijken zin. Onze vertaling: dienaar en bediening, is op deze beide plaatsen dan ook niet juist en doet de schoone beeldspraak, die de Apostel hier gebruikt, niet tot haar recht komen. Wanneer men vertaalt *priesterlijke dienaar* en *priesterlijke bediening*, wordt eerst duidelijk, wat op beide plaatsen door den Apostel is bedoeld.

Meestal gebruikt Paulus het woord liturgie echter niet voor den dienst der ambtsdragers onder het Nieuwe Testament, maar juist omgekeerd voor den dienst der geloovigen, als wilde hij daarmee zoo scherp mogelijk doen uitkomen, dat van een priesterlijken dienst door een bepaald ambt, zoals onder het Oude Testament, geen sprake meer kan wezen onder het Nieuwe Verbond. In de Septuagint wordt het woord liturgie nooit gebruikt voor de offerande van het volk, maar voor den dienst der priester-

ters alleen; thans keert de Apostel het juist om en gebruikt hij het woord schier uitsluitend voor de offeranden der geloovigen en wel bepaaldelijk voor de collecten, die de gemeente hield voor de armen. Zoo zegt Paulus in Rom. 15: 27, dat de christenen uit de heidenen, die door de prediking van Jeruzalem uitgegaan, de geestelijke goederen deelachtig waren geworden, schuldig waren op hun beurt de arme broeders te Jeruzalem van hun lichamelijke goederen te dienen, waar het woord liturgie gebruikt wordt. Evenzo noemt hij in II Cor. 9: 12 de collecte te Corintho voor de gemeente te Jeruzalem gehouden, een „liturgie". En hetzelfde spraakgebruik vindt men in Phil. 2: 25 en 30, waar de Apostel Epafroditus, die door de gemeente van Philippus was afgezonden om Paulus geld te brengen voor zijn onderhoud, een liturg (bedienaar) noemt van zijn nooddrift en zegt, dat hij het „gebrek hunner liturgie" (bediening) aan hem vervuld had. Ongetwijfeld speelt ook hier bij het gebruik van het woord liturgie altoos de gedachte door aan een priesterlijke handeling, want deze gave wordt door Paulus zelf in Phil. 4: 18 genoemd een *weiriekende reuk*, een aangename offerande, Gode welbehagelijk. Onze Kantteekenaar merkt daarom terecht op, dat het woord liturgie hier gebruikt wordt, „omdat het aanduidt een dienst der offering, gelijk de almoeszen ook geestelijke offeranden genoemd worden in Phil. 4: 18 en Hebr. 13: 16."

Zoo wordt het woord liturgie in het Nieuwe Testament dus in algemeene zin gebruikt om een *publieken dienst* uit te drukken en wel bepaaldelijk een dienst van God. Zelfs waar het in Rom. 13 gebruikt wordt voor een staatsambt, wordt er toch aan toegevoegd, dat de Overheid een *dienaar* Gods is, d. w. z. dat ze dit ambt van God ontving en Hem daarin te dienen heeft. In dien zin noemt de Apostel in Hebr. 1: 14 ook de engelen „liturgische geesten", wat natuurlijk niets te maken heeft met den eeredienst in den hemel, maar alleen wil zeggen, dat ze een *ambt*, een dienst van God ontvangen hebben, want er volgt op: dat ze worden uitgezonden tot dienst om dergenen wille, die de zaligheid beerven zullen. In de tweede plaats wordt het woord liturgie in specialen zin gebruikt om het voetspoor van de Zeventigsten voor den priesterlijken dienst in het heiligdom en ziet het vooral op den ceremoniellen eeredienst van het Oude Testament. En in de derde plaats wordt het ook gebruikt voor den „dienst des offeranden" onder het Nieuwe Testament, hetzij in overdrachtelijken en beeldspreukigen zin om aan te duiden, hoe de Apostelen priesterlijk de door hen gewonnen geloovigen offeren aan God den Heere, hetzij om daarmee te beteekenen de offeranden van liefdegaven, die de geloovigen brachten voor de armen. Bij dit laatste houde men echter wel in het oog, dat het woord liturgie dan nooit gebruikt wordt voor private liefdegaven, die door een enkelen geloovige worden geschonken, maar voor collecten door de gemeente gehouden, zoodat het karakter van een *publieken dienst* ook hier bewaard bleef.

Toch zou dit alles voor ons begrip van publieken eeredienst ons nog niet verder brengen, wanneer het woord liturgie niet op een plaats in het Nieuwe Testament nog in een anderen zin gebruikt werd, n.l. in Hand. 13: 2. Lucas verhaalt daar, hoe de uitzending van de eerste zendingsdienaren te Antiochie heeft plaats gevonden. Voordat men hietoe overging, is eerst blijkbaar een publieke samenkomst der gemeente gehouden, waar men met gebeden en vasten het aangezicht des Heeren heeft gezocht, opdat Hij de mannen zou aanwijzen die voor dezen arbeid geschikt waren. Lucas nu verhaalt dit aldus: „en als zij den Heere „liturgeerden" en vastten, zelde de Heilige Geest: zondert Mij af belde Paulus en Barnabas." Het woord „liturgeerden" wijst hier ongetwijfeld op den publieken eeredienst, gelijk onze Statenvertalers dan ook opmerken: „Het Grieksche woord liturgie, dat hier gebruikt wordt, beteekent meest allerlei openbare dienst doen, en hieronder wordt te dezer plaatse verstaan de openbare dienst van de prediking met de openbare gebeden en de bediening der sacramenten met hetgeen daaraan verbonden is".

Tegen het gebruik van het woord liturgie voor den publieken eeredienst kan daarom geen bezwaar bestaan, want de Hellige Schrift zelf heeft dit woord gebruikt voor den dienst des Woords, der gebeden en der Sacramenten. Alleen mag het woord *liturgie* ons nooit verleiden om daarmee den eeredienst te maken tot een voorrecht van een bepaalden priesterstand en daarmee te verbinden de gedachte aan een *zoemoffer*, zoals dit bij Israel het geval was. Dat is de fout van de Roomsche Kerk geweest, die zelfs op grond, dat het woord liturgie in Hand. 13: 2 gebruikt wordt, beweert, dat toen door de Apostelen als „priesters" het „misoffer" is opgedragen, omdat liturgie altoos een priester en een zoemoffer onderstelt; ze ziet daarom in deze plaats zelfs een der sterkste bewijzen voor het misoffer. Metterdaad is dit, gelijk Calvijn terecht opmerkt, een misbruik van het woord „liturgie", dat in het Nieuwe Testament geen den minsten steun vindt. De Apostelen gebruiken het woord liturgie wel in dien zin van den Oud-Testamentischen eeredienst, maar nooit van den Nieuw-Testamentischen eeredienst. Ze vermijden zelfs met opzet het woord „liturg" voor de ambtsdragers van het Nieuwe Testament, om te voorkomen, dat men de priesterijde van Israel op de ambtsdragers van het Nieuwe Testament zou overbrengen. En waar het woord liturgie gebruikt wordt voor de offergaven van het Nieuwe Testament, ziet het nooit op het Avondmaal, maar altoos op de liefdegaven der gemeente. Maar mits elk misverstand

In dit opzicht u Protestanten die heusch niet zoo niet hulverig te thans te gebrui dienst der geme is ons daarin v mogen we geru

Voor M.

Ingekomen bij lijk dank ontv Schaaphout, Loo gevonden in de van Da. H. J. Kerk te Leiden

Koetwijk.

1. Miss E. SAKI PRINSEJIE WAR. 3 uit het Engelse KUYPER. J. BOUT Miss SAKTON V gouvernante van Als zodanig dan op den ren Jan hooge taak vervul

Haar herinnerin het koninkrijk l een Engelsch boe Meij. H. S. S. verdienstelijk ge 266 te vertale een overzetting te

Het leest alleij Ook in onze in de liefde heeft vreugde worden e Het doet ons 't onzer Vorstin, e als wij zijn, is da

Het vertelt van die tot duver on Groote mensch lezen, maar ook 't

Ook met het o feest, — dat feest Calvinisten den v sprong door de v geschenkt bijzonde z. ONZE BUU Zevende druk. Ha

Dit is 't oude NICOLAAS BERT weten wie de Ont er ook het werk

Eerst later kw voor den tweede uitgever, een voort dat de Ogenooi nster, Mevrouw geb. BREKTS was.

Dit boek van v met gaarte gelees Hoewel een bet druk dateert van onderd.

Het getuigt, na die kon het wet pen en bestuur van compositie e die het leest of h zij, dat de schrij hart en de mens teekent, goed h beschreef.

En in zoo gup zijn Schrijfter at schreef A. C. K geboren waart ge gelacht totel gen delinge verhalen woord, door frinot tot betooverens t dan was voor u de geteekende lij het was het per tretien gaf spreke vleesch en bloed, wij sagen met eig

En die voort Schrijfter komen de geschreven le Toen zij acht-en BOHN dit haar e onste vaderlands plaats zou inneme

Later gaf ze v GAAT NIET VERL van 1864 is gepre druk is opgenome 3. M. J. BREKOF Ook nu weer s uitgever Bredée

het licht geven. Keurig en fleur Bijzonder aanl met het oog op E

Laat mij de J. P. J. KLOPPERS NEDERLAND; J. D A. J. HOOGENB Klein BEGOONE MOERT; J. V. D. HARVOHMING; T VAAN. Reeds de borgen den inhou

Voor 't beette een aardig kinder 4. CHRISTELIJE Van St. NIKL Oude JAAR.

Op den Oude het nog altijd m die dan zorgen v in het onbewuste

Waarom men avond-viering in gang van het o minste geen ledi niets voelt, wil e

Paganisme en in ontdekken. Ik vind zoo'n voor te danken; Gratie", waarin e

Dan, ik eerb anders denken e mee instemmen. Maar hoe het luid, heb je vo gewoon bent a te doen, en wie i